

finestra

Ulises Moulines

“Cinisme semàntic i poder autoritari”

Lliçó inaugural Josep Irla 2019

Celebrada a l'aula magna de la Universitat de Barcelona el 15 de novembre del 2019

Ulises Moulines (Caracas, 1946) és fill d'exiliats catalans. Especialitzat en la lògica i la filosofia de la ciència, es va llicenciar en física i filosofia a la Universitat de Barcelona, i és així mateix doctor en filosofia per la Universität München [Universitat de Múnic]. És autor de diversos llibres com ara *La estructura del mundo sensible. Sistemas fenomenalistas* (1973) o *Fundamentos de filosofía de la ciencia* (2008). El treball de Moulines està guiat pel rigor conceptual, la recerca de fonaments sòlids pel coneixement i el rebuig al relativisme anticientífic. En una època on les fake news i l'estrangulament del llenguatge per benefici propi s'ha convertit en el pa de cada dia, les seves reflexions són més necessàries que mai.

En un article publicat al 2018 al diari suís *Neue Zürcher Zeitung*,¹ el filòsof alemany Peter Sloterdijk (1947) escriu: «No hi ha res com el llenguatge per dissimular pensaments de segon ordre i per enganyar els recipients [del missatge] fent-los creure en l'aparença d'un consens. [...] El llenguatge és també el mitjà per a una deformació conscient i deliberada dels fets». I acaba l'article amb unes paraules que resumeixen perfectament l'esperit de la nostra època: «Si hem de caracteritzar amb una sola frase l'atmosfera general del segle XXI fins ara, [...] aquesta hauria de ser: la impostura ha esdevingut l'esperit universal».²

Sloterdijk és l'autor d'una monumental *Crítica de la raó cínica*, publicada per primera volta el 1983, o sigui ja fa més de 35 anys, però que segueix essent una obra de referència sobre el cinisme. Es tracta d'un text de difícil lectura, i confesso que el seu estil expositiu està a les antípodes del que considero com un bon estil filosòfic; però li reconec el mèrit d'haver posat

sobre la taula de la discussió, amb un gran desplegament de detalls històrics, el cinisme com a marca de l'època contemporània.

Sloterdijk deixa ben clar que el cinisme que caracteritza la nostra època és molt diferent del cinisme dels grecs antics, paradigmàticament representat per Diògenes de Sínope al segle IV abans de la nostra era. Per distingir bé les dues formes de cinisme, Sloterdijk fins i tot emprava dos termes diferents: «*kinisme*» per a la forma antiga, i «cinisme» per a la forma moderna. De fet, el *kinisme* dels antics és diametralment oposat al cinisme actual, i és per un d'aquests atzars malaurats de l'evolució del llenguatge que actualment emprem el mateix mot per designar dues actituds que, en el fons, són tan diferents. El *kinisme*, és a dir, el cinisme dels grecs, consistia a ser absolutament sincers tant en la manera de viure com en la d'expressar-se, en criticar radicalment allò que consideraven falòrnies dels intel·lectuals i polítics de llur temps. Els *kinics* adoptaven una forma de vida ascètica, tot desemmascarant la hipocresia de les convencions socials. Res a veure amb els cíncics del

1 SLOTERDIJK, «Wo sind die Freunde der Wahrheit?».

2 Traducció de l'autor.

Els cíncics del nostre temps adopten conscientment i deliberadament una forma de vida que no correspon, en res, a llur discurs, inventant sistemàticament mites i mentides

nostre temps, els quals justament es caracteritzen per adoptar conscientment i deliberadament una forma de vida que no correspon, en res, a llur discurs, en inventar sistemàticament mites i mentides, en viure de la manera més confortable possible, tot entabanant els qui es deixen entabanar. En resum, el *kínic* de l'Antiguitat interpel·lava els seus contrincants tot clamant: «Tot el que dieu, són falòrnies! I la manera com us comporteu, és hipòcrita!». En canvi, el cínic contemporani admet tranquil·lament: «Tot el que dic són falòrnies, però tant me fa si us les creieu, allà vosaltres... I la meua manera de comportar-me certament és hipòcrita, però si no us n'adoneu, us ho mereixeu per estúpids». Tal com ho planteja Sloterdijk, el cinisme contemporani és el producte final de la mala consciència que s'ha anat desenvolupant a l'Occident durant els darrers segles, però que al final ha esdevingut una mala consciència tranquil·la, satisfeta de si mateixa. Satisfeta de si mateixa perquè constata que les impostures que construeix sistemàticament són eficients, donen bons resultats, sobretot en l'àmbit polític.

Hi ha moltes classes d'impostures. Hi ha les impostures de la vida quotidiana, com la del matrimoni que, mitjançant fotografies manipulades a l'ordinador, vol fer creure als seus amics que han passat les vacances en un hotel cinc estrelles de Saint-Tropez, quan en realitat les han passades en una pensió de Badalona. Hi ha impostures de la vida professional, com la del qui falsifica un certificat acadèmic per obtenir una plaça. Hi ha impostures comercials, com la de l'agent bancari que ensarrona el seu client amb un contracte que l'endeutarà irremissiblement. Hi ha impostures de la vida espiritual, com la de qui va cada diumenge a missa sense creure en Déu. Hi ha impostures intel·lectuals —i amb elles ens atensem ja al nostre tema d'avui—, com la del metge pedant del *Malalt imaginari* de Molière, que s'inventa jocs de mots erudits per impressionar el seu auditori, o, més recentment, les impostures pseudocientífiques dels filòsofs postmoderns que pretenen dominar nocions de la física o les matemàtiques per aplicar-les a la filosofia o a les ciències socials, quan en realitat no saben de què parlen. Per cert, aquest tipus d'impostura, que és típic de de-

terminats intel·lectuals del segle XX, ha estat dissecat implacablement en el llibret d'Alan Sokal (1955) i Jean Bricmont (1952), titulat justament *Impostures intellectuelles*, un text que hauria de ser lectura obligatòria en totes les facultats d'Humanitats i de Ciències Socials.³

Finalment hi ha les impostures polítiques, que són les que realment ens interessen a la xerrada d'avui. I dins d'aquestes n'hi ha al seu torn de diverses espècies: hi ha, per exemple, les impostures dels agents secrets dobles, o bé les impostures provinents d'eleccions trucades. Ara bé, el tipus d'impostura política que m'interessa discutir aquí, és la basada en un ús cínic del llenguatge, de la paraula parlada o escrita. I aquest tipus d'impostura política m'interessa especialment perquè és molt característic de l'estat espiritual de la nostra època, i perquè s'ha anat desenvolupant al llarg del segle XX i del que ha transcorregut del XXI. És a aquest tipus d'impostura política, basada en una determinada manera d'emprar sistemàticament el llenguatge, allò a què em refereixo

3 SOKAL i BRICMONT, *Impostures intellectuelles*.

El cinisme contemporani constata que les impostures que construeix sistemàticament són eficients, donen bons resultats, sobretot en l'àmbit polític

quan parlo de «cinisme semàntic». I allò que vull fer notar és que les impostures construïdes mitjançant la metodologia del cinisme semàntic estan estretament vinculades amb programes polítics obertament o encobertament antidemocràtics, que volen substituir els estats liberal-democràtics per estats autoritaris o totalitaris.

Les impostures político-semàntiques, són, certament, una forma de mentir. I per tant, podria semblar que elles no tenen res d'especial, i que no val la pena fer-ne un tema de discussió: en efecte, des que l'ésser humà empra el llenguatge, l'empra no sols per comunicar veritats, sinó també per propagar falsedats. Amb la possible excepció de Sòcrates (399 aC) o d'Immanuel Kant (1724-1804), tots hem mentit alguna o altra vegada. Tanmateix, les impostures semàntiques a les que em refereixo aquí, i que són característiques de l'evolució política d'Occident des de fa un segle, tenen un caire molt especial, que permet de fer-ne un gènere que mereix una anàlisi a part. Intentaré al final d'aquesta xerrada exposar de manera general el que, al meu entendre, són les

característiques essencials de les impostures semàntiques, allò que permet distingir-les de les mentides normals i corrents. Però abans convé recordar alguns exemples notoris, que ens serviran com a paradigmes per extreure'n les característiques generals. Consideraré primer exemples recents per retrocedir després a l'època de la Primera Guerra Mundial.

Els dos impostors semàntics més notoris del moment actual són ben coneguts: Vladimir Putin (1952) i Donald Trump (1946), per ordre alfabètic. Amb les seves mentides sistemàtiques, el primer vol consolidar el seu poder quasi-totalitari, tot eliminant de passada els opositors, qualificats d'agents antipatriòtics de les potències occidentals, que intenten destruir la «Rússia eterna». El segon, Trump, en propagar sistemàticament i quotidianament les *fake news* que ell atribueix als altres —quan n'és ell el campió mundial—, intenta gradualment erosionar els fonaments polítics i institucionals de la més antiga República democràtica. L'única diferència fonamental entre Putin i Trump és que, mentre les impostures que propaga el primer

tenen una finalitat ideològica més enllà del personatge, a saber, la consolidació i l'expansió de la «Santa Rússia», en el segon no hi ha cap finalitat ideològica supra-individual, només el culte descomunal al propi ego.

Ara bé, allò que és més inquietant, tant en el cas de Putin com en el de Trump, però sobretot en el segon, és que, si bé a molts dels receptors de llurs missatges els seria fàcil constatar la veritable naturalesa de les impostures propagades per l'un o l'altre, no en volen saber res o bé els deixa tan tranquils. Especialment als EUA, on la llibertat de premsa i d'informació encara és molt més sòlida que a Rússia, sembla que una gran part de l'electorat de Trump adopta una actitud que podríem descriure així: «És possible que el 90% dels missatges de Trump siguin mentides o exageracions; però això tant me fa. L'important és que aquests missatges, contribueixin a aixafar el Partit Demòcrata, els ecologistes, els intel·lectuals, els pobres, els mexicans, les feministes, els europeus...». Aquesta acceptació voluntària i benèvola d'un missatge mentider per part dels seus receptors és justament una

El desenvolupament sistemàtic i a gran escala del cinisme semàntic té lloc dins del marc de la Revolució Russa d'octubre de 1917, i en especial amb els líders bolxevics

característica essencial i ben inquietant de l'efecte de les impostures semàntiques sobre les poblacions a les quals van dirigides. Retornaré a aquest punt al final.

És clar que Putin i Trump simplement són els més notables, però en absolut són els únics polítics forjadors d'impostures semàntiques en l'actualitat. Al país en el qual resideixo actualment, França, tenim un altre exemple, si bé menys notori, d'impostor semàntic en la persona d'Emmanuel Macron (1977). Una de les darreres impostures se la va permetre Macron l'agost del 2019 amb motiu de la reunió del G7 a Biarritz, quan va declarar, aparentment molt inquiet, que els incendis a l'Amazones eren els més terribles de la història de la Humanitat, quan sabia probablement que els incendis quinze anys abans a la mateixa regió havien estat encara pitjors, i sobretot sabia sense cap mena de dubte que, simultàniament als incendis actuals a l'Amazones, els de l'Àfrica central han estat dues o tres vegades pitjors, en extensió i en intensitat.⁴ Però, naturalment Macron volia aprofitar

l'ocasió dels incendis per clavar-li una guitza al seu enemic íntim, el president brasiler Jair Bolsonaro (1955), mentre que no tenia ganes d'una bronca amb els governs més o menys francòfils de l'Àfrica central. Ja abans d'esdevenir president de la República Francesa, durant la campanya electoral, Macron s'havia mostrat un mestre en malabarismes polítics-semàntics i contradiccions ben empacades, en proclamar, per exemple, que el seu moviment polític era alhora de dretes i d'esquerres, i que, per cada decisió política o econòmica en una direcció, en prendria *en même temps* una altra en la direcció contrària. Tot escoltant aquests missatges de Macron no vaig poder evitar recordar la meua experiència a Mèxic, un altre país on he residit llarg temps, quan el President d'aleshores, Luís Echeverría (1922), va declarar una veritable perla semàntica: «*Nosotros no somos ni de derechas, ni de izquierdas, sino todo lo contrario*». Per cert que el partit al qual pertanyia Echeverría, que va governar Mèxic durant 60 anys, el famós PRI, representa ja per la seva denominació auto-contradictòria, Partido Revolucionario Institucional (PRI), un paradigma d'impostura semàntica

—i probablement això va contribuir a que durés tant de temps al poder.

El cinisme semàntic creador d'impostures com les que he exposat, naturalment té arrels històriques anteriors als exemples considerats fins aquí. La meua hipòtesi històrica és que el desenvolupament sistemàtic i a gran escala del cinisme semàntic té lloc dins del marc de la Revolució Russa d'octubre de 1917, i en especial amb els líders bolxevics. Naturalment, hi ha exemples històrics puntuals molt anteriors de cinisme semàntic: quan els inquisidors catòlics torturaven i cremaven els heretges, tot dient-los que ho feien per salvar llurs ànimes de l'infern, podem interpretar-ho com una forma arcaica de cinisme semàntic; quan el rei francès Lluís XIV (1638-1715) proclamava que l'Estat era ell i ningú més, podríem qualificar-ho d'una impostura sobre el significat veritable del mot «Estat»; quan els jacobins de la Revolució Francesa van divulgar el rumor que Maria Antonieta (1755-1793) era una perversa sexual que abusava del seu propi fill —rumor sense cap fonament i que va ser ben desmentit després de la Revolució—, ho podem qualificar

4 GIESBERT, «Macron, roi des 'fake news'».

**Lenin, Trotski i altres líders de la revolució
—tots provinents de la mitjana o alta burgesia—,
ara resulta que no són burgesos, sinó els més proletaris**

d'una impostura d'una malvolença extraordinària, que li va costar ben car a la pobra Maria Antonieta... Però tots aquests són exemples aïllats, no formen part d'una estructura global, d'una sistematització de la semàntica política, amb una finalitat conscient i declarada: assolir i conservar el poder polític, no sols per les armes i les intrigues, sinó també per la força de la paraula manipuladora de les masses. Si no m'equivoco, el primer exemple històric de propagació sistemàtica, i a gran escala, de formes de cinisme semàntic el trobem en el desenvolupament lingüístic propi dels bolxevics a partir de 1917.

Un dels primers autors, potser el primer de tots, en haver comprès molt aviat aquest tret característic del bolxevisme, i per extensió de tot el desenvolupament posterior del comunisme soviètic, va ser Bertrand Russell (1872-1970). Al 1920, tot just tres anys després de la Revolució d'Octubre, Russell fou convidat pel govern soviètic juntament amb una delegació del Labour [Partit Laborista britànic], a visitar el país. Va estar un parell de mesos viatjant per Rússia i va tenir l'ocasió d'entrevistar-se amb alguns diri-

gents soviètics, entre ells Vladimir Lenin (1870-1924) i Leon Trotsky (1879-1940), a part de moltes altres persones, comunistes o no. Les impressions del seu viatge a Rússia les va publicar Russell poc després del seu retorn a Anglaterra, sota el títol de *Pràctica i Teoria del Bolxevisme*.⁵ En el segon capítol del llibre, on l'autor analitza com el concepte marxista de «dictadura del proletariat» va ser adoptat pels bolxevics, hi llegim el següent:

«Quan un comunista rus empre el terme 'dictadura', l'empra literalment, però quan parla del proletariat, empra aquesta paraula en un sentit figurat. Es refereix a la part del proletariat 'amb consciència de classe', com se sol dir, o sigui, de fet, al Partit Comunista. Inclou a persones que no són proletàries en absolut —tals com Lenin— però que professen les opinions correctes, i per altra banda exclou els assalariats que no professen les opinions correctes, i els quals el comunista rus qualifica de lacais de la burgesia».⁶

5 RUSSELL, *The Practice and Theory of Bolshevism*.

6 Ibidem. Traducció de l'autor.

Heus ací un exemple paradigmàtic d'impostura semàntica amb finalitat política. El truc consisteix a emprar una paraula ben divulgada en determinats contexts tot donant-li subrepticiament un nou significat apte per a un context polític diferent. En el cas que aquí ens ocupa, el terme «proletari», que ja existia des de l'època romana, va ser divulgat per Europa sobretot al llarg del segle XIX per designar els obrers de tallers i fàbriques que treballaven 14 o 16 hores al dia per cobrar un salari miserable que amb prou feines els permetia menjar i vestir-se, i que procreaven molts fills perquè ajudessin la família, és a dir, justament tenien una gran *prole*. Naturalment que ni a Karl Marx (1818-1883) ni a Friedrich Engels, (1820-1895) els màxims teòrics del proletariat al segle XIX, mai se'ls hauria ocorregut qualificar-se a si mateixos de «proletaris» —eren prou conscients de llur propi perfil 100% burgès. Però, amb la Revolució d'Octubre la semàntica del mot «proletari» canvia radicalment: Lenin, Trotski i altres líders de la revolució —tots provinents de la mitjana o alta burgesia—, ara resulta que no són burgesos, sinó els més proletaris de tots els proletaris, malgrat no haver

Les enciclopèdies soviètiques es reeditaven continuament per a posar-les a to amb els darrers capricis de Stalin

passat mai gana i anar vestits de manera molt elegant, especialment Lenin i Trotski. El mot «proletari» ja no designa aleshores els membres més pobres de la societat, que passen gana i van mal vestits, sinó els «bons de la pel·lícula», els que estan del costat bo de la Història. En altres paraules, un qualificatiu que al segle XIX era purament descriptiu, es converteix en la boca dels bolxevics en un qualificatiu laudatori. Heus ací el primer gran exemple històric d'una impostura semàntica de caràcter sistemàtic per consolidar una determinada forma de règim polític.

Per ser justos, en el moment en què esclata la Revolució d'Octubre, ja feia temps que Lenin i Trotski havien deixat de ser burgesos en el sentit social-cultural de la paraula. Naturalment que tampoc s'havien transformat en proletaris, per més que ho pretenguessin. Allò que havien esdevingut era el ser representants d'una nova classe social que resultaria ben característica de la nostra època: la que podríem descriure com la dels *intel·lectuals armats* —un grup social que hauria de fer estralls al llarg del segle XX, tant a dretes com a esquerres. No sols Lenin i Trotski, sinó

també Gabriele d'Annunzio (1863-1938) i Benito Mussolini (1883-1945) foren intel·lectuals armats, el mateix que Alfred Rosenberg (1883-1946) i Joseph Goebbels (1897-1945), o més tard Fidel Castro (1926-2016) i el Che Guevara (1928-1967), o també Ho Chi Minh (1890-1969) i Pol Pot (1925-1998), com tants altres intel·lectuals que han volgut canviar radicalment el món mitjançant *ideologemes* més o menys abstrusos i tot emprant una gran violència. Tots ells van seguir l'exemple bolxevic i van comprendre la importància de la manipulació de la paraula a gran escala en la societat de masses per assolir l'objectiu últim: enderrocar la democràcia i les institucions liberals a fi de substituir-les per un règim autoritari. Sens dubte, per aconseguir aquest objectiu, en un primer moment s'ha de fer un ús sistemàtic del *hard power*: són molt útils els afusellaments en massa, les presons i els camps de concentració, les tortures físiques i psíquiques. Però, a la llarga, per consolidar el nou règim, tant o més eficaç que les mesures del *hard power* ho és la manipulació massiva del llenguatge, les impostures semàntiques, i com més grolleres, millor. S'atribueix a Goebbels la sentència:

«Si dius una petita mentida, ningú et creurà; si t'inventes una gran bola, tothom et creurà».⁷

Al segle XX, l'expressió màxima d'un sistema extensiu i sofisticat de cinisme semàntic, ben acompanyat del *hard power* ja esmentat, el trobem a la URSS entre els anys 1930 i 1950 —el sistema que se sol denominar «estalinisme». Comparat amb aquest sistema immens d'impostures semàntiques, els primers passos dels bolxevics ens donen la impressió de tímids intents de col·legials. Per copsar la diferència, n'hi ha prou a recordar les enciclopèdies soviètiques es reeditaven continuament per a posar-les a to amb els darrers capricis de Stalin; o les fotografies de la premsa que constantment eren retocades per eliminar les imatges de dirigents comunistes que, després d'haver estat fidels camarades, havien caigut en desgràcia; o les pintures de forts i sans conductors d'enormes

7 Això m'ho va explicar fa temps el meu pare, Linus Moulines, qui va haver de viure uns quants anys sota el règim nazi. No recordo d'on ho va treure ell, i com que ja és mort, ja no li ho puc preguntar. En tot cas, *si non è vero, è ben trovato*, ja que la frase citada reflecteix perfectament la metodologia goebbelsiana, i la de tots els altres cinics semàntics dels segles XX i XXI.

No hauríem d'oblidar que els crims físics de l'estalinisme estaven vinculats a un sistema molt sofisticat de manipulació del llenguatge

tractors que es passejaven per les planes d'Ucraïna o de Bielorússia, les mateixes planes on en els mateixos moments es morien literalment de fam milions de persones; o els atacs virulents contra el nazisme just un parell de mesos abans que Vyacheslav Molotov (1890-1986) i Joachim von Ribbentrop (1893-1946) signessin el Pacte de No-Agressió i Stalin en persona alabés el *Führer*; o la introducció, després de 1945, de la denominació «democràcia popular» per als règims imposats a punta de tanc als països d'Europa Central i Oriental, règims que podien ser qualsevol cosa, excepte democràtics o populars o.... *ad nauseam*.

Quan es parla dels crims de l'estalinisme, se solen esmentar coses com la fam deliberada i generalitzada, les massacres, els camps de concentració, les tortures; i sens dubte es tracta de crims horribles. Però no hauríem d'oblidar que aquests crims físics estaven ben vinculats a un sistema molt sofisticat de manipulació del llenguatge —el sistema més impressionant de la història de la Humanitat... fins ara. Una trampa semàntica en la qual van caure, durant dècades, molts intel·lectuals occi-

dents prestigiosos, des de Bertolt Brecht (1898-1956) fins a Jean-Paul Sartre (1905-1980), tot passant per Pablo Neruda (1904-1973) i Louis Aragon (1897-1982); en podríem dir una colla de «tontos útils» com els hauria qualificat cínicament el mateix Lenin.

Ara bé, l'autor qui, al segle XX, va comprendre de la manera més pertinent la naturalesa intrínseca de les impostures semàntiques i llur gran significació per consolidar règims antidemocràtics, no va ser ni un filòsof, ni un sociòleg, ni un historiador. Va ser un periodista i novel·lista: George Orwell (1903-1950). Ningú com ell ha copsat de manera tan profunda la funció de les impostures semàntiques en política. Això és, de fet, el tema central de les seves dues novel·les més importants: *Animal Farm* [*La rebel·lió dels animals*] i *1984*. No és aquest el lloc per emprendre una discussió detallada d'aquestes dues obres —cosa que he fet en assaigs precedents—,⁸ i a més suposo que tots vosaltres les coneixeu bé. Em

limitaré a subratllar breument els aspectes més pertinents pel nostre tema. Recordem que la història de *La rebel·lió dels animals* és la història de la revolució que emprenen els animals d'una granja —porcs, gossos, cavalls, vaques...— per treure's de sobre el granger que els explota, i fundar un règim democràtic «animalista». Els líders d'aquesta revolució són els porcs, i els dos lemes bàsics de la nova societat «animalista» que instauren són: *All animals are equal* [Tots els animals són iguals] i *Four legs are good, two legs are bad* [Quatre potes és bo, dues potes és dolent]. Al principi, tots els animals de la granja estan entusiasmats amb llur revolució, però a poc a poc els porcs van assolint un poder cada vegada més opressor envers els altres animals, comencen a caminar a dues potes com els humans, i els dos lemes originaris es transformen en: *All animals are equal but some animals are more equal than others* [Tots els animals són iguals, però alguns són més iguals que els altres], i *Four legs are good, two legs are better* [Quatre potes és bo, dues potes és millor]. En el primer cas, la impostura semàntica consisteix a operar un canvi lingüístic que literalment no té

8 MOULINES, «Orwell: de la Guerra Civil Española a 1984».

MOULINES, «1984, de George Orwell».

A la distòpia orwelliana 1984, el tema de la manipulació lingüística amb finalitat política és molt més estès que a *La rebel·lió dels animals*

cap sentit —és una falta de gramàtica dir que un ésser és «més igual» que un altre—, mentre que en el segon cas consisteix a substituir una paraula *bad* per una altra *better*, que és fonèticament molt pròxima però diametralment oposada des del punt de vista semàntic, i tot això amb la finalitat de consolidar el poder d'una minoria d'animals sobre els altres. Al final, la majoria d'animals de la granja s'adonen que se'ls ha pres el pèl i que no hi ha cap diferència essencial entre els porcs i els homes... però ja és massa tard.

A la distòpia orwelliana 1984, el tema de la manipulació lingüística amb finalitat política és molt més estès que a *La rebel·lió dels animals*; de fet, podríem dir que és la temàtica central que recorre l'obra des del començament fins a la fi. Al llarg de tot el text, no hi ha pràcticament cap capítol on no aparegui un nou truc lingüístic inventat per l'*Ingsoc*, el partit únic i monstruosament totalitari de 1984, per rentar els cervells a les masses i fer-les creure que dos i dos són cinc. L'exposició orwelliana de la nova semàntica comença ja des de les primeres pàgines de la novel·la, quan ens assabentem que els tres lemes

bàsics de la nova societat totalitària són: «La llibertat és esclavitud»; «La guerra és pau», i «La ignorància és poder».⁹ D'aquests tres lemes, els dos primers són autocontradiccions flagrants —són contradiccions «dialèctiques», podríem dir—, mentre que el tercer lema representa una cínica inversió del principi que ha guiat la modernitat occidental des de fa quatre segles, «El coneixement és poder», transformat ara en «La ignorància és poder». Una i altra vegada trobem al llarg del llibre exemples d'aquesta mena de «dialèctica». En donaré un exemple addicional: el terme *duckspeak* [parlar com un ànec] representa un vituperi aplicat als enemics del Partit, però és laudatori aplicat als oradors de l'*Ingsoc*, quan fan un llarg discurs sense to ni so, en el qual es repeteixen a gran velocitat les mateixes frases a la major glòria del *Big Brother*.

Cap al final de la novel·la, després que el protagonista Winston Smith ha estat torturat físicament i psicològicament per O'Brien, l'intel·lectual-botxí, aquest darrer li permet que faci algunes preguntes sense ser

torturat. Winston aprofita l'ocasió per indagar quina és la veritat en el sistema de l'*Ingsoc*, i O'Brien li dona un aclariment lapidari: «Allò que el Partit considera que és la veritat, és la veritat».¹⁰ I unes pàgines més endavant, quan Winston li pregunta a O'Brien si el *Big Brother* existeix de la mateixa manera que existeix ell mateix, Winston, O'Brien li replica: «Tu no existeixes». Aquests dos «aclariments» d'O'Brien, sintetitzen de manera insuperable l'univers semàntic sobre el qual està muntada la societat de 1984.

Resumim: si les formes de manipulació semàntica emprades pels primers bolxevics i llurs èmuls contemporanis feixistes poden semblar un joc d'infants en comparació amb les tècniques posteriors de l'estalinisme, aquestes últimes representen, al seu torn, un joc d'infants comparades amb les de 1984. Quins són els trets més característics d'aquest tipus de semàntica emprada pels règims antidemocràtics? Totes aquestes situacions semblen tenir un denominador comú. De manera temptativa, i sense la pretensió d'exhaustivitat, proposo

9 ORWELL, *Nineteen Eighty Four*.

10 *Ibidem*.

El tret més inquietant de les impostures semàntiques és que són acceptades de bona voluntat per una gran part dels receptors als quals van dirigides, fins i tot quan podrien adonar-se fàcilment que se'ls està donant gat per llebre

la següent caracterització de les impostures polítiques-semàntiques emprades per tal tipus de règims:

Consisteixen en manipulacions refinades del llenguatge, tot canviant el sentit originari de les paraules sense que ens n'adonem plenament.

Són sistemàtiques, és a dir, formen part d'un sistema conceptualment coherent en si mateix, si bé completament allunyat de la realitat.

Són massives, en el sentit que van dirigides a grans masses de persones.

Tenen sovint un caràcter internament contradictori, és a dir, afirmen d'una manera més o menys sorneguera una proposició «A» i el seu contrari «no-A», un procediment molt útil perquè és ben sabut per la lògica elemental que d'una contradicció de la forma «A i no-A» es pot deduir qualsevol cosa.

Llur finalitat és substituir, a curt o a mitjà termini, un sistema polític-social democràtic i liberal per un sistema autoritari o totalitari, en el qual una petita minoria decideix per tothom.

Estan destinades a atribuir als contrincants justament aquells delictes que les pròpies impostures encobreixen.

I el tret potser més inquietant de les impostures semàntiques, és que són acceptades de bona voluntat per una gran part dels receptors als quals van dirigides, fins i tot quan aquests podrien adonar-se fàcilment que se'ls està donant gat per llebre.

Haig de reconèixer que la metodologia semàntica dels impostors contemporanis —Vladimir Putin, Donald Trump, Boris Johnson, Emmanuel Macron i tants d'altres dirigents polítics de l'actualitat— es troba «molt» lluny de la metodologia semàntica de 1984, «bastant» lluny de la de l'estalinisme, i encara «una mica» distanciada de la dels primers bolxevics i llurs èmuls feixistes —*encara...* Però res exclou que, pas a pas, es vagin atansant al sistema de 1984, potser sense necessitat d'emprar la mateixa violència física, però sí amb els mateixos resultats finals. Tot dependrà de nosaltres, els ciutadans democràtics. ■

■ Bibliografia

GIESBERT, Franz Olivier. «Macron, roi des 'fake news'». A *Le Point*, 29 d'agost de 2019.

MOULINES, Ulisses, «Orwell: de la Guerra Civil Española a 1984». A *Vuelta* (Mèxic), núm. 50, pàg. 18-22, 1981.

MOULINES, Ulisses, «1984, de George Orwell». A *Eines*, núm. 21, pàg. 134-135, 2014.

ORWELL, George. *Nineteen Eighty Four*. Londres: Penguin, 1980.

RUSSELL, Bertrand, *The Practice and Theory of Bolshevism*, Londres: Allen & Unwin 1920.

SLOTERDIJK, Peter. «Wo sind die Freunde der Wahrheit?». A *Neue Zürcher Zeitung*, del 29 de desembre, 2018.

SOKAL Alan; BRICMONT, Jean. *Impostures intellectuelles*. París: Odile Jacob, 1997.